

ALKOL KULLANIMININ KUŞAKLAR ARASI GEÇİŞİNDE ROL ALAN SOSYAL ETKENLER: SELAMİ ALİ (SELAMSIZ) ÇİNGENELERİ ÖRNEĞİ

(Araştırma Makalesi)

Fatma ŞENCAN (*) - Abdulhakim BEKİ (**)

Öz

Bağımlılık geliştirme riski yüksek olan maddeler arasında yer alan alkolün kullanım yaygınlığının artmasında birden çok etkenin karmaşık örüntüsü söz konusudur. Kişiyi alkol kullanmaya yönelten öznel sebeplerin yanında üyesi olduğu toplumun alkol kullanımına karşı yaklaşımı da kişilerin kullanım tutumlarında etkili olabilmektedir. Sosyalleşme ve kültürün edinimi sürecinde belirginleşebilen bu etkenler, birey tarafından gözlem ve deneyim yoluyla öğrenilmekte, geleneksel unsurlara eklenerek sonraki nesillere aktarılabilir. Özellikle nispeten kapalı topluluklarda sosyal pekiştiriciler kuşaklar arası geçişlerin sürdürülebilir hale gelmesinde önemli role sahiptir. Bu çalışmayla Çingene toplumunda alkol kullanımının kuşaklar arası aktarımında ve sonraki nesillerde yeniden üretilmesinde rol oynayan sosyal etkenlerin neler olduğu ve nasıl işlediklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak, İstanbul'un en eski yerleşim yerleri arasında yer alan Üsküdar'ın Selami Ali mahallesinde yaşayan Çingeneler üzerine araştırma yapılmıştır. Araştırmada nitel yöntemler kullanılmıştır. Bu amaçla, kuşaklar arası aktarımda rol alan sosyal etkenleri belirleyebilmek için aynı aile üyeleri arasında iki veya üç kuşak alkol kullanımı devam eden kullanıcılar belirlenmiş, yapılan ön görüşmeler sonrasında araştırmanın örnekleme uygun kullanıcılar bu mahallede yaşayanlar arasından seçilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular Sosyal Öğrenme kuramı kapsamında ele alınmış ve Çingene alt kültürünün kendine özgü geleneksel unsurlarıyla ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, kuşaklararası öğrenme süreçlerinin özellikle bağımlılığın oluşması üzerinde önemli bir etken olduğu, kültürel bakımdan nispeten kapalı toplumlarda bu etkinin daha yüksek düzeyde gözlemlendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Alkol bağımlılığı, Çingeneler, Sosyal öğrenme, Sosyal hizmet, Göç.

*) Dr. Üsküdar Belediyesi, (e-posta: sencanfatma@gmail.com),
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1203-9511>

**) Dr. Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı,
(e-posta: abdulhakim.beki@uskudar.edu.tr), ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5572-2113>

Social Factors Intergenerational Transfer of Alcohol Use: The Case of the Selami Ali (Selamsız) Gypsies

Abstract

There is a complex pattern of many factors in the increase in the prevalence of alcohol use, which is among the substances with a high risk of addiction. In addition to the subjective reasons that lead the person to use alcohol, the approach of the society to alcohol use can also be effective in the alcohol use attitudes of the people. These factors, which can become evident in the process of socialization and acculturation, are learned by the individual through observation and experience and transferred to the next generations by being articulated with traditional elements. Especially in relatively closed communities, social reinforcements have an important role in making intergenerational transitions sustainable. With this study, it is aimed to determine the social factors that play a role in the intergenerational transmission of alcohol use in the Gypsy society and its reproduction in the next generations. In accordance with this purpose, research was conducted on the Gypsies living in Üsküdar Selami Ali neighborhood, which is one of the oldest settlements in Istanbul. Qualitative methods were used in the research. For this purpose, in order to determine the social factors that play a role in the transmission between generations, users who continue to use alcohol for two or three generations among the same family members were determined. After the preliminary interviews, alcohol users were selected from those living in this neighborhood in accordance with the sample of the research. The findings obtained from the research were handled within the scope of Social Learning theory and analyzed by associating them with the traditional elements of the Gypsy subculture. As a result of the research, it has been seen that intergenerational learning processes are an important factor, especially on the formation of addiction, and this effect is observed in a higher level culturally relatively closed societies.

Keywords: Alcohol addiction, Gypsies, Social learning, Social work, Migration.

1. Giriş

Maddelerin insan bedeni ve ruhsal yapısında meydana getirdiği değişimleri duyumsama isteği geçmiş çağlardan günümüze kadar devam eden bir olgudur. Alkol de bağımlılık yapıcı özelliği bilinen en eski maddeler arasında yer almaktadır. Alkol zararlı etkilerinden dolayı tarihsel süreçte yasaklayıcı uygulamalarla karşılaşsa da alkol kullanımı, toplumların gelenek ve kültürlerinde kalıcı yer bulmuş ve kuşaklar arası aktarım yoluyla bir olgu olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Günümüzde farklı alanlarda kullanılan alkolün, bireysel ve toplumsal tüketim biçimi daha çok “alkollü içecek”ler şeklindedir. Alkol kullanımının yaygınlaşmasında pek çok etken karmaşık bir örüntü oluşturabilmektedir. Çoğu zaman sosyal yaşantı ve etkinliklerin bir parçası haline gelen alkol edebiyattan sinemaya, müzikten günlük eğlenceye kadar pek çok alanın konusunu oluşturmaktadır. Alkolün zararlı etkilerinin yeterince anlaşılma-

sının önüne geçen bu durumun toplumlarda alkol kullanımına hoşgörüyle yaklaşan kültürel bir yatınlığın gelişimine zemin hazırladığı da söylenebilir. Ayrıca kültürün temel bileşenleri arasında yer alan dini öğretilerin ve buna bağlı olarak inanç toplumlarının alkole yaklaşımı, bireysel ve toplumsal tutumların şekillenmesinde belirleyici olabilmektedir.

Alkolün kullanım sıklığı ve yaygınlığı dünya genelinde farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların sebepleri toplumdan topluma değişkenlik gösterse de sebep olduğu problemler ve zararlar benzerdir. Kullanımı yasal olarak sorun oluşturmayan alkol, kullanıcı kişilerin yaşamında uzun süreli veya kalıcı sorunlara sebep olabilmekte, devam eden kullanımlar ise kişinin bireysel yaşamında olduğu gibi sosyal yaşamında da farklı boyutlarda etkilere sebep olabilmektedir. Aile ve yakın çevresinden başlayarak toplumun diğer bireylerini de yakından etkileyen bu sorunlar zamanla sosyal bir probleme dönüşebilmektedir. Kültürel ve etnik yapıları farklı alt gruplarda ise bu durum grupların kendi içlerindeki etkileşim yoğunluğuna bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir.

Kültürel öğelerin toplumsal yapıların her alanına kapsamlı bir şekilde yayıldığı egemen toplumlarda varlığını sürdürmeye çalışan alt gruplar kendilerine özgü gelenek ve değerleri koruma davranışı göstermekte ve bu grupların hâkim kültürle etkileşimi taraflar açısından kabullenilmesi gereken yeni tutumları da içermektedir. Bu alt grupları ve buna bağlı olarak korumacı kültür anlayışını oluşturan etkenlerden biri de göçmenlik olgusudur. Kendi orijin kültürünün dışında farklı sosyal çevrelerde duygu, düşünce, din, dil gibi kültürel örüntüler ile donanan göçmen bireylerin karşı karşıya kaldığı sorunları (Adıgüzel, 2016) aşabilmesinde etkili olan bir etnik grubun üyesi olma durumu, ait olma hissiyatını desteklerken bazen grup ile ilgili kalıp yargılarla anılmayı da beraberinde getirmektedir (Gezici Yalçın, 2017).

Göçle geldikleri yeni yaşam alanlarında kendi gelenek ve değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışan bir alt kültür olan Çingenelerin kökeni ve anavatanına yönelik kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, genel yaklaşım Hindistan'dan göçler yoluyla dünyanın farklı bölgelerine yayıldıkları yönündedir. Uzun süren göç yolculukları ve yaşadıkları toprakları bırakma sebeplerine dair yazılı kaynakların yetersizliği sahip olunan bilgileri sınırlandırmakla birlikte Çingene topluluklarının göç dönemleri V. ve XI. yüzyıllar arasında kabul edilmektedir (Ayhan, 2019). Çingenelerin göçle geldikleri bölgelerde konar-göçer bir yaşam tarzını sürdürmeleri veya yerleşim alanlarının dışına yönelmeleri düzenli ve örgütlü yerleşik bir hayata geçmelerini geciktiren sebepler arasındadır.

Göç tarihleri boyunca vardıkları bölgelerde kendi aralarındaki benzerlik ve bölge halklarından farklı görünmeleri sebebiyle kolayca ayırt edilebilen Çingeneler, kuşkuyla yaklaşılacak alt grupları oluşturmuşlardır. Çingene gruplarında alt kültürün oluşumunu şekillendiren unsurlar etnik ve geleneksel etkenlerle sınırlı kalmamış, kendilerinden olmayan halkların önyargılı tutumlarının yanında devlet politikalarından kaynaklanan yaklaşımlardan da etkilenmişlerdir. Çingenelerin topluluklar halinde buldukları yerlerden sürgün edilme, asimilasyona uğrama ve yok olma (Fraser, 2005) gibi tehditlerle karşı karşıya kalmalarına sebep olan etkenler, Çingenelerin yoğunlukta olduğu yerleşim alan-

larının “Çingene Mahallesi” olarak bilinmesine ve sosyal yaşamlarında da dışlanmayı doğuran ayrımların devam etmesine neden olmuştur.

Değişen yaşam koşulları gereği buldukları bölgelerde yerleşik hayata geçen Çingene topluluklarının da Çingene nüfusun yoğun olduğu yerleri tercih etmesi kendi aralarında yoğun; kendilerinden olmayanlarla ise sınırlı ilişkiler geliştirmelerine sebep olmuştur. Bu ilişkilerin sınırlılığı “Çingene” imgesinin inşasında her iki tarafı da belirleyici hale getirmiştir. Çingenelerin buldukları çevreye göre marjinal olarak görülebilen yaşam biçimlerine devam etmede ısrarcı olmaları diğer yandan hâkim kültürün de onlara karşı ötekileştirici yaklaşımları (Kolukırık, 2009) zihinlerde bu imgenin güncel kalmasını sağlamıştır.

XVIII. yüzyılda Çingenelerin Üsküdar’ın bugün Selamsız olarak anılan mahallede iskân edilmesi ve burada bir Çingene nüfus yoğunluğunun oluşmasıyla birlikte bu bölgenin bir “Çingene mahallesi”ne dönüşmesinin tohumları atılmıştır (Altınöz, 2013). Günümüzde de “Çingene mahallesi” olarak anılmayı sürdüren ve hatta sosyal açıdan bir bakıma izole edilmiş bir bölge haline gelen Selami Ali (Selamsız) Mahallesi, Çingeneler arasında alkol kullanımında etkili olan sosyal pekiştiricilerin tespit edilebilmesi amacıyla araştırmanın çalışma sahası olarak belirlenmiştir.

1.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

İnsanın karmaşık öğrenme yapısı farklı yaklaşımla ele alınarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Öğrenme sürecine etki eden bilişsel etkenler üzerine yapılan ilk çalışmalar öğrenmeyi davranışsal ve bilişsel olmak üzere iki ayrı kategoride incelerken; Bandura bu kategorizasyonun öğrenmeye dair süreçleri izah etmede yetersiz kaldığı görüşünü öne sürerek sosyal öğrenme kuramını geliştirmiştir (Bandura, 2002). Sosyal öğrenme kuramına göre bireyin sosyal davranışlarının biçimlenmesinde toplumsal pratikler temel rol oynamakta ve bu bağlamda değer gelişimi model davranışlar etrafında sosyal öğrenmeye dönüşmektedir. Bu makalede Çingene alt kültüründe kuşaklar arası aktarımın alkol kullanımına etkisi noktasında belirleyici sosyal etkenler ve bu etkenlerin sosyal öğrenme kuramının da ele aldığı şekilde çocuklar ve sonraki nesiller üzerinde nasıl rol oynadığı araştırılmıştır.

Sosyal öğrenme kuramına göre bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma ve bu bağımlılığı aktarma noktasında toplum içinde azınlıkta kalan gruplar dezavantajlı grupları oluşturmaktadır. Bu bakımdan, toplumla ilişkisi çift yönlü olarak sınırlı olan Çingene toplumu da bu riskli gruplar arasında yer almaktadır. Sosyal ilişkilerinde dışa kapalı olan bu toplum kendi içinde gözleme dayalı bir öğrenme ve aktarım şekli geliştirmiştir. Kültürün yeni üyeleri aile ve yakın çevreyle kurduğu yoğun etkileşimin sonucu olarak alkol kullanımına açık hale gelebilmektedir. Bu durum göz önüne alındığında Çingene alt kültüründeki kuşaklar arası etkileşim ve aktarım şeklinin Bandura’nın sosyal öğrenmede belirleyici unsurlar olarak gördüğü gözlemlenenler ve gözlemleyenler modeliyle uyumluluk gösterdiği de görülmektedir. Bu sebeple yapılan çalışmada Çingenelerde alkol kullanımının aktarımında rol alan unsurların incelenmesinde sosyal öğrenme kuramından yararlanılmıştır.

2. Yöntem

Çingenelerin alkol kullanım tutumlarının sonraki kuşaklara aktarımında rol alan sosyal pekiştireçlerin tespitini hedefleyen bu çalışmada amaca uygun olması bakımından nitel araştırma yöntem ve desenleri tercih edilmiştir. Sosyal bir gerçeklik olan insan eylemlerinin toplumsal boyutunu yine kendi temsil dünyası üzerinden derinlemesine tanımlama imkânı veren nitel araştırma, kişilerin toplumsal yaşantısını inşa ederken kendileri dışındaki dünyaya dair algı ve deneyimlere yükledikleri anlam karşılıklarını öznel bir yaklaşımla ele almaktadır (Çarpar, 2020). Sosyal öğrenme yoluyla gözleme dayalı olarak edinilebilen söz konusu pekiştireçler bireyler tarafından benimsenip içselleştirilerek aktarılan nesiller aracılığıyla yeniden üretilebilmektedir. Göç ettikleri yerlerdeki egemen kültürlerle sınırlı etkileşim halinde olan Çingenelerin, alkol kullanım tutumlarının oluşumunda etkili olan ve kendi topluluk kültürlerinin yanı sıra buldukları bölgenin baskın kültür unsurları tarafından şekillendirilen ilgili sosyal pekiştireçlerin belirlenmesi ve incelenmesi noktasında nitel veri analizi önemli bir rol oynayacaktır.

Araştırmanın amacına uygun verilere ulaşmak için Üsküdar'ın merkez mahalleleri arasında yer alan ve Çingene nüfusunun günümüzde de yoğun olarak yaşadığı Selami Ali Mahallesi seçilmiştir. Üsküdar'ın diğer semtlerinde de ikamet eden Çingene nüfusu bulunmasına rağmen kutlama, toplantı, düğün, cenaze gibi önemli sosyal etkinliklerde bu muhitte bir araya gelen Çingeneler için Selami Ali mahallesi ayrı bir öneme sahiptir. Bu bakımdan söz konusu mahallenin Çingenelerin kendine has gelenek ve kültürlerini günlük yaşantılarında yansıtabildikleri bir ortak mekân olma hüviyeti taşıdığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen 20 katılımcıdan 3'ü dışındaki tüm katılımcılar erkektir. Kadınlarda alkol kullanımına karşı daha geleneksel bir yaklaşımın olması kadın katılımcılara ulaşma noktasında zorlayıcı bir etken olmuştur. Araştırmaya katılan kadınlarla bu sebeple ev ortamında ya da muhitleri dışında görüşülmüştür. Ev hanımı olan katılımcıların eğitim durumu ilk veya ortaokul terktir. Erkeklerde ise eğitim düzeyi benzer olmakla birlikte lise mezunu ve ön lisans mezunu dört katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı en küçük 18 (Torun, 1) ve en büyük 66 (Dede 2) olarak tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda katılımcılar kodlama yöntemi yoluyla tanımlanarak gizlilikleri korunmuştur.

Araştırma Etiği

Bu çalışma, katılımcıların insanlardan oluştuğu araştırmalarda bulunması zorunlu olan prosedürlere, kurumsal ve / veya ulusal araştırmaların etik standartlara uygun olarak yürütülmüştür. Aynı zamanda Bingöl Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu, 24.03.2022 tarihli ve 55518 sayılı yazı kapsamında veri toplama sürecinin etik standartlara uygunluğu bakımından incelemiş ve gerekli onayı vermiştir.

3. Bulgular

Alkollü içeceklerin birey ve toplum temelli tüketim sebeplerini sosyolojik bir yaklaşımla incelemeyi amaçlayan bu araştırma, Çingene alt kültüründeki sosyal pekiştiricilere odaklanmıştır. Kuşaklar arası aktarımı sağlayan bu pekiştiricilerin alt kültürlerde nasıl işlediği ve sosyal öğrenme teoreminin alkol kullanım tutumlarına etkisini Selami Ali Mahallesi örneklemini üzerinden inceleyen araştırmada öne çıkan sosyal etkenler, katılımcıların söylemlerinden hareketle takip eden kategorilere ayrılmıştır.

3.1. Çingene Topluluklarının Gelenek ve Örflerine Olan Bağlılığı

Göçebe bir topluluk olarak uzun yıllar farklı coğrafyalarda yabancı kültürlerle iç içe yaşamak zorunda kalan Çingeneler, buldukları toplumların kültürel öğeleriyle karşı karşıya kaldıklarında korumacı bir tavır göstermiş ve ortak değerler üzerinden inşa ettikleri kendi kültürlerini buldukları bölgelerde sürdürmeye devam etme eğilimi göstermişlerdir (Yanıkdağ, 2021). Baba (1) dünyanın geniş bir bölümüne yayılan bu ortak kültürün önemini şöyle ifade etmektedir: “*Kültür olarak biz zaten dünyanın neresinde olursak olalım farklı ırklarda da büyüsek, farklı yerlerde de büyüsek kültürel farklarımız hepimizin aynıdır, değişen bişey yoktur. Bugün gidin, Almanya’nın romanlarıyla konuşun ya da Bulgaristan gibi daha farklı ülkelere de gitseniz aynı kültür hep devam edecektir. Yaşamlar farklı olabilir ama kültürel farklar hep aynıdır.*”

Katılımcılar öncelikle göç ettikleri bölgelerdeki yerleşik topluluklar içinde kendilerine karşı zamanla oluşan “Çingene” imgesinin içerdiği olumsuz çağrışımlardan rahatsızlık duyduklarını ifade etmektedirler. Bu sebeple kendilerini “*Roman milleti*” olarak tanımlamayı tercih ettikleri görülmektedir. Çingenelerin “alkolik” olduğuna yönelik var olan yargıdan rahatsız olduğunu aktaran Torun (1), içinde bulunduğu topluluktaki alkol kullanım yaygınlığını şöyle açıklamaktadır: “*Yüzde doksan dokuz bizim Roman milletimiz zaten alkol içiyö. Hani ben içmiyorum diyen yalan söylüyödur. İllaki içiyödur.*” Oğul (4) “*Roman milleti*yiz” ifadesine tekrar vurgu yaptıktan sonra kullanım yaygınlığının sebeplerini şöyle sıralamaktadır: “*İster istemez aynı çevrede oturuyö, takılıyöruz. Arkadaşım içiyö, ben içmesem olmuyö. Bi dubledir bişi olmaz gibilerinden.*”

Çingenelerde alkol kullanımının daha belirgin görüldüğü evlenme ve sünnet düğünleri gibi toplu etkinliklerin, geleneklerin görsel bir şölene dönüştüğü geniş katılımlı eğlenceler olduğu gözlemlenmiştir. Baba (1)’in kendi düğününden örnekle betimlemeye çalıştığı eğlenceler için “*..rengârenk olur, her şey çok çatafatlı olsun istenir çünkü bizde bu kültürdür, zaten hani senin şanın senin düğününden belli olur*” gibi bir toplumsal anlayışın varlığından da bahsetmektedir. Düğünlerin kendi toplulukları için önemine ve düğünlerde alkol tüketiminin yaygınlığına değinen Oğul (3) konu hakkında şunları söylemektedir: “*Neşeli bir kültürüz ve mahalle kültüründen gelmeyiz. Hal böyle olunca bizim düğünlerimiz sokaklarda olur. Bu çok önemli sünnetlerimizde, evlenme düğünlerimiz de maalesef alkol su gibi tüketiliyor.*”

Düğünlerde ikram kültürünün önemine de değinen Baba (4) eğlenmek amacıyla ikramlarla birlikte alınmaya başlanan alkolün süreç içerisinde düğünlerin olmazsa olmazı sayılan bir geleneğin parçası olduğunu söylemektedir: “*Düğünlerde de içeriz devamlı. İkrâm da var veya kendin de alıyorsun. Ne içiyorsun neden içiyorsun demezler bize.*” Bu geleneğin yeni kuşaklara etkisini kendi dönemi açısından Oğul (3) şöyle ifade etmektedir: “*Bizim jenerasyon bu süreçten fazlasıyla etkilendi.*”

Alkolü “*keyiflisi*” olarak tanımlayan Kadın (2) ve yine alkolün keyif verme özelliğinin geleneksel eğlence olgusuyla bütünleştiğini düşünen Kadın (3) bu durumun Çingenelede “*eğlence algısı*” olarak kabul edildiğini düşünmektedir. Dede (1) de bunun Çingenele için ne ifade ettiğini eliyle önündeki sehpa “*tık tık*” vurarak “*bu sese bile oynarlar*” diye örneklendirmektedir. Seyyar Satıcı (1) yukarıdaki genel yaklaşımın sebebini “*kendi kültürümüzün içine sıkışıp kalmak*” şeklinde açıklarken, devamında “*Romanlar hep çalarlar oynarlar eğlenirler içerler. Şimdi Romanların kültürü budur. Bu bize de hep empoze edildi. (...) Bu da artık bizim zihnimizde bir yer edinmiş. Romanlar yer içer kavga eder, on dakika sonra oynar, içki içer, barışır*lar” demekte ve bunların kültürlerinde var olduğunu ama abartılı yaklaşımların alkolün zararlarına odaklanmaktan ziyade kendilerini ne yönelik olumsuz algıları beslediğini söylemektedir.

Yine alkollü içeceklerin geleneklerle nasıl iç içe girdiğini kız isteme adetleri üzerinden örneklendiren Oğul (5) şunları söylemektedir: “*Kız istemesinde efendime söylüyüm nişandan sonra her şey belirlenir. Yani biz bunu istemeye geldiğiniz zaman mesela koyun getirin yerine efendime söylüyüm bi kasa bira getirin, bi kasa viski getirin, bi kasa şarap getirin bi kasa rakı getirin gibi şeyler söylenir. Her düğünde yani muhafazakâr kesim haricindeki kişiler bunu isterler.*”

Kültürel öğelerin kuşaklar arası aktarımının doğal bir süreç olarak geliştiğini söyleyen Dede (1) düşüncelerini şöyle paylaşmaktadır: “*Şimdi ben anneden, babadan ne gördüysem çoluk çocuğuma da aynısını uyguluyorum. Bu böyle silsile yoluyla devam ediyο, gidiyo. Kültür bu babadan oğula, oğuldan toruna, kuşaktan kuşağa*”. Üçüncü nesil Torun (1) ise bu aktarımın kendi alkol kullanım tutumlarına etkisini şöyle ifade etmektedir: “*Bu geleneği ben çok küçük yaşta öğrendim. Benim arkadaşım evleniyor ve evlendiği için damat, damadın arkadaşları yani bize alkol ısmarlamak zorunda çünkü onun düğünü. Yani benim düğünüüm olsa ben de arkadaşlarıma alkol ısmarlıcam. Bu bi kültür haline geldi.*”

3.2. Göçmen Bir Topluluk Olarak Yaşamın Getirdiği Zorluklar

Yüzyıllar süren göç yaşantısı hem Çingeneleleri hem de geldikleri bölgedeki insanları yakından etkilemiştir (Marushiakova-Vesselin Popov, 2001). Katılımcılar bu süreçte maruz kaldıkları en önemli sorunun kendileri hakkındaki ön yargılar olduğunu dile getirmektedir. Baba (1) günümüzde bile devam eden ve kültürler arası entegrasyonunu zorlaştıran önyargıları şöyle bir örnek üzerinden anlatmaktadır: “*Hırsızlık yapmak bi kültür değildir. Bizim kültürümüzden kastım ben şunu söylüyorum. Yüzyıl önce öyle bi isim çıkmış. Hani çıkmış dokuza inmez sekize benim adım. Ama böyle bi şeyi ben hiç duyma-*

dim. Çocuk çalan bi Roman görmedim.” Geçmişte yaşanmış birkaç vaka olabileceğini ama bunun sadece Çingenelere özgü bir davranışmış gibi yansıtılmasının yanlış olduğunu düşünen katılımcı *“diğer memleketlerden de gördüm.”* diyerek konu hakkındaki tepkisini ifade etmektedir.

Uzun yıllar göçebe bir yaşam biçimini sürdürmek zorunda kalan Çingenelerin süreç içerisinde yaşadıkları zorlukların alkol kullanım tutumlarını nasıl etkilediğini Oğul (5) şu şekilde ifade etmektedir: *“Göçebe bir yaşama çingene diyorlar. Şimdi çingeneden kasıt mana zorluk. Göç hayatının getirdiği zorluklar o zamanlardan kalma yani.”* Önceki jenerasyonun *“stresten kaçınma niyetiyle”* içki tükettiğini, şu an ise kendilerinin göç etmeseler de günün üzüntü veya stresinden uzaklaşmak amacıyla alkol kullanmaya devam ettiklerini ifade etmektedir: *“Adam kafasını dağıtmak için, sıkıntuları unutmak için, sorunlardan uzaklaşmak için içiyor, biraz da mutlu olmak için adam sadece bunla rahatlıyor”.*

Göçle geldikleri bölgelerde etnik kimliklerine yönelik tutumların (Doğan, 2016) Çingenelerin hafızasında derin izler bıraktığı görülmektedir. Etnik kimliklerinden doğan sorunları Baba (1) üzüntüyle anlatmaktadır: *“Hani toplumsal olarak gine ben diyorum biz toplumda hani ötekileştirilecek, üçüncü sınıf, ikinci sınıf muamele görecektir insanlar değiliz. Bizim beş yüz bin tane Roman vatandaşın katledildiğini biliyorsunuz değil mi? Hatta geçenlerde iki gün önce onun yıldönümüydü. Hani bunları erşey yapmışlar. Hani değersiz insan yapmışlar. Yani boşuna dünyaya gelmiş boşuna yaşamışlar gibi, bizi katlettiler atalarımızı, dedelerimizi. Evet, ben Romanım ama ben Romanlığı en güzel olduğunu, dünyanın her tarafında savunabilirim.”* Kültürel değerlerinin özünde insana saygı ve sevginin esas olduğunu söyleyen Oğul (4) *“Aslında bakarsan Romanlar iyi insanlar, güzel insanlar”* diyerek topluluğunun kimseye zararı olmadığını fakat *“bu alkol girdiği zaman ne oluyo, Roman milleti içiyo”* gibi algıların ise kendilerine yönelik önyargıları desteklediğini düşünmektedir.

Çingenelerin kendilerine yönelik tutumlar ve yaşam koşulları sebebiyle konar-göçer yaşam tarzını yakın dönemlere kadar devam ettirmek zorunda kaldıkları bilinen bir olgudur (Fırat, 2016). Böyle bir yaşam tarzının etkisinin ise yalnızca önyargılardan ibaret kalmadığı, başta ekonomik problemler olmak üzere çeşitli problemlere ve yaşam tarzında mecburiyetlere yol açtığı katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır. Torun (2) *“Ekonomik sorunların çok ciddi”* olduğunu söylerken Baba (5) atalarından öğrendikleri meslekleri günümüzde yapamayan Çingenelerin kazanç elde edebilecekleri mesleklerden bahsederken *“işte yorgancılık yaparlar, işte maşacılık yaparlar, işte pazarlarda eşya satma gibi... Sabit işleri olmadığı için yani bugün gider işe satar, mesela çiçekten iki kat para kazanır, ertesi gün işe gitmez. O parayı da yer, para bittikten sonra işe gider”* demektedir. Seyyar Satıcı (1) bu zorlukların alkol kullanımıyla ilişkisini şöyle açıklamaktadır: *“Herkes günlük geçimini sağlayan ve bununla beraber birçok sıkıntı yaşayan, faturasını ödeyemeyen, karısıyla kavga eden kirasını ödeyemeyen insanların çare olarak alkole yönelmesi yani.”* Torun (2) ise bu konuda *“Günde 100 milyon da kazansalar gidip onu alkole yatırıyorlar,*

200 milyon da kazansalar gidiyolar onu da alkole yatırıyorlar” diyerek farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Çingenelerin örgütlü bir toplum yapısına sahip olmamasının kendilerinden ve çevresel koşullardan kaynaklanan pek çok sebebi vardır. Buldukları topluluklarda herkesin sahip olduğu temel haklardan yoksun olmaları ve başka bir dünyanın insanlarıymış gibi toplumdan dışlanmaları (Alpman, 2014) yaşamlarını her yönüyle etkilemektedir. Temel gereksinimlerini karşılayacak düzenli bir gelirlerinin olmamasının etkilerini ve işsizlik problemini Oğul (4) gözlemlerinden hareketle anlatmaktadır: *“Adamlar iş yapamıyo, biliyorsunuz bunlar seyyar satıp, müzisyenlik yapıyo yani bunların günlük kazanç olması lazım. Yani çoğunluğu normal işte çalışmıyo sigortalı işte. Günlük geçinip, günlük yiyolar. Buna bağlı adam bakıyo stres yapmış, parası yok, evde tartışıyo. Dışarı çıkıyo, bi arkadaş çevresi yine dışarda içiyo. İki kadeh ondan alıyo yine içiyo adam”*.

Alkol kullanımı ile yaşanan ekonomik sorunlar arasında karşılıklı etkileşimin bir diğer sebebi katılımcıların aktarımlarında kendini göstermektedir. Buna göre, maddi sorunların sebep olduğu stres kullanımı tetiklerken, kullanıma bağlı sorunlar düzenli çalışmalarının önünde bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Oğul (5) bu durumu şöyle anlatmaktadır: *“Serbest çalıştıkları için akşamleyin birlere ikilere üçlere kadar alkol alırlar. Gelirler eve yatarlar, on iki de bir de kalkarlar. Kahvaltılarını ederler, ikide işe giderler. Sabah kalkıp gidemiyorlar. O yüzden düzenli bi işe gidemiyorlar.”*

3.3. Olumsuz Rol Modellerin Özendirici Etkisi

Bireyin gelişiminde ve toplumsallaşmasında önemli bir role sahip olan aile, kendine özgü geleneksel yapısıyla Çingene alt kültüründe de önemli bir kurum olarak korunmaktadır (Aksu, 2007). Ataerkil bir anlayışla devam ettirilmeye çalışılan aile olgusu ve aile içi hiyerarşik düzenin, kuşaklar arası aktarım yoluyla günümüzde de önemini koruduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Mahallenin fiziki koşulları ve ailelerin maddi yoksunlukları sebebiyle yeni kurulan aileler de diğer aile büyükleriyle birlikte yaşamak zorunda kalabildiği görülmektedir. Aile bireyleri arasında yoğun etkileşime sebep olan bu durumun alkol kullanımı noktasında olumsuz bir model oluşturduğu da gözlemlenmektedir.

Alkol kullanmaya 12-13 yaşlarında başladığını söyleyen ve üç kuşak kullanım öyküsüne sahip olan Torun (2), aile ve yakın çevresinin kendi tutumu üzerindeki belirleyici rolünü şöyle anlatmaktadır: *“Aile diyelim biz aslında ona. Babadan, dededen, amcadan dayıdan yani çevrendeki bütün herkes alkol kullanıyor. Çok ufaktım. Böyle bi düğün vardı. Herkes içiyo, kime baksam kafamı nereye çevirsem hepsi alkol alıyo. Ben de merak ettim. Dedim nasıl bişey, nasıl bi duygu?”* Torun (1) de alkol kullanmaya yine *“ilk aile ortamında”* başladığını *“Yani bana göre içmeseydi daha iyi olurdu. Ben de buna başlamamış olurdum”* şeklinde bir tepkiyle dile getirmektedir. Yakın çevresinde de benzer kullanım öykülerinin olduğunu aktaran Torun (1) *“benim gibi arkadaşım da aile, ailesiyle başladı.”* diyerek örnek göstermektedir. Müzisyen (3) de *“büyüklerimiz zaten bize rol*

model olduğu için ister istemez zaten bu işe bir adım önde başlıyoruz. Çocuk 5 yaşında 6 yaşında 8 yaşında 12 yaşında babasını görürse içki ve uyuşturucu içtiğini ne olur” sorusunu yönelterek ailenin örnekliliğine işaret etmektedir. Kadın (3) ise kendi öyküsünde “yani benim annem de içerdi, yani bi anne içerse evladı da. İçmese çocuk onla tanışmayacak” derken ebeveynlerin alkol kullanmasının çocuklar açısından taşıdığı riski öne çıkarmaktadır.

Bu probleme ebeveynler nezdinde de aynı şekilde yaklaşıldığı anne ve babaların söylemlerinde göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, Kadın (2) kuşaklar arası etkileşimi gözlemleyerek: “aslında biz alkol kullanarak düğünlerde, özel günlerde, kadınlı erkekli, çocuklarımıza bunu aşıyoruz ve roman kültüründe alkol kullanımının bu kadar yaygın olmasının tek sebebi bu” çıkarımını yapmaktadır.

Alkol alma isteğinin önüne geçemeyen Baba (1)’in “evi boyuyodum yanında bira içtim, normal yani rutin bişi.” şeklindeki söylemi bu çıkarımı destekler görünmektedir. Oğul (3)’ün bu durumun alkol kullanım yaşını da etkilediğine dair aktarımları problemin kapsamı açısından ayrı bir bakış sağlamaktadır: “Eğer aile içerisinde alkol oranı yüksek ise çok rahat torunlara tattırılabilir ve yine eğer ailede kullanılan varsa alkole başlama yaşı çok daha erken oluyor. Nedir bu? Ortaöğretim düzeyinde.”.

Aile veya yakın çevrede alkol kullanım görüntülerine maruz kalmanın “tadını” duymasına isteğini tetiklediğini söyleyen Torun (1) alkollü içecek şişelerinin “görünüşü, görüntüsü, güzelliği”nin bazıları için özenti sebebi olabileceği kanaatinde. Bu durumun aynı zamanda çocuklarda alkolün zararları hakkında “aaa herhalde bu kötü bişey değil” gibi bir yanılgıya sebep olduğunu da düşünmektedir. Ailedeki olumsuz rol modellerin bu sürece etkisini ise Kadın (3) “yavrularımıza kötü örnek, yani çocuk babasında görüyor iyi bişey zannediyor. Halbuki kötü bişey” şeklinde ifade etmektedir. Yine yakın çevrenin kendine olan etkisinden bahsederken Baba (1) “hani benim arkadaşım içmeseydi, ailem belki içmeseydi ben de belki içmezdim ama iki farklı kişiler de içtiği için hani bizde iyi bi şey olarak algılanıyo” demekte ve mahallede de herhangi bir tepkiyle karşılaşılıp karşılaşmadıkları sorusuna şöyle cevap vermektedir: “Yoo kesinlikle çünkü hani bütün mahalle aynısını içiyodu zaten.”.

Aile büyüklerinin sonraki kuşakların alkol kullanım tutumlarını etkilediğini düşünen Baba (1) kişisel gözlemini “... Büyüklerimizden, abilerimizden, mahallede gördüklerimizden.” şeklinde aktarmaktadır. Oğul (5)’de “büyüklerin başrolde olduğuna” inandığını söyleyerek bu etkileşimi bir örnekle açıklamaktadır: “(...) demirciyle takılırsan illaki bi demircide bulunursan illaki bi siyahlık buluşır”. Yine diğer bir katılımcı Seyyar Satıcı (2) kendi deneyimi üzerinden kuşaklar arası etkileşimin önemine vurgu yapmaktadır: “Tabii bu şimdi babadan babaya geldiği için yani benim dedem içiyomuş, benim babam da içiyö eee biz de babamızdan gördük şimdi biz de içiyoruz”. Küçük yaşlardan itibaren büyüklerin alkol kullanım görüntülerine maruz kalmanın kendilerini etkilediğini dile getiren Seyyar Satıcı (1) de bu durumun alkol kullanmaya başlamadaki rolünü şöyle ifade etmektedir: “Ufacık çocuk yaşımızdan beri hep alkol, alkollü gördük biz, büyüklerimizde gördük.”

3.4. Fiziki ve Sosyal Koşullar Bakımından Muhit Etkisi

Türkiye ve İstanbul'un farklı bölgelerinden gelen göçmen Çingenerlerin yerleştiği Selami Ali mahallesinin sosyal yapısını Oğul (3) "*semtimiz kozmopolit bir yapıya sahip farklı meşrep ve farklı kültürlere sahip Romanlardan oluşuyor*" şeklinde açıklamaktadır. Kadın (2) bu durumun zamanla mahallenin sosyal yapısında "romanlar arasında müthiş bir sosyal statü ve müthiş bir sınıflandırma"nın oluşmasına zemin hazırladığını düşündüğünü ifade etmektedir. Mahallede yerleşik olan çeşitli alt grupların olduğu ve alkol kullanım tutumlarının da gruplar arasında farklılık gösterdiği de katılımcıların ifadelerinde yer almaktadır. Oğul (5) bu kullanım farkını mahallede etkin bir grubu oluşturan Tavukçular üzerinden örneklendirir: "*Tavukçu milleti, Bandırma milleti, Kılıçlar, Tekkekapılılar diye biz ayırırız. Tavukçularda (alkol) çok daha yaygındır.*" demekte ve bu durumun "*Tavukçuların işi çok ağır*" olmasından kaynaklandığını söylemektedir.

Çingenerlerin mahalledeki yaşam koşullarını Oğul (3): "*Romanların bütün mahallelerinde bu gerçek, her Roman için bir gettodur.*" iddiasıyla açıklamaktadır. Oğul (4) de mahallenin çevresel ve fiziksel koşullarının alkol kullanıma etkisini: "*yani tek semtten uzak olduğum zaman alkol aklıma gelmiyor*" şeklinde dile getirmektedir.

Mahallenin zamanla artan nüfusunun barınma sorunu çözülmeye çalışılırken çok katlı ve bitişik nizam yapılaşmaya gidilmiştir (Bircan ve Gelişen, 2019). İmar planı olmadan mahallenin kendi imkânlarıyla inşa edilen konutlar çarpık yapılaşmanın getirdiği sorunları çözmeyi zorlaştırmıştır (Selçuk ve Aydoğdu, 2014). Katılımcılar mahallenin yapılaşmasında önceliğin barınmaya verilmesi sebebiyle alanlarının daralmasından ve alkol alma alışkanlığının evlerden, bahçelerden, sokaklarda kurulan masalara taşındığından bahsetmektedirler. Kadın (1) bu durumu ortamın etkisine de vurgu yaparak: "*[Alkol] kullanım geç saatlere kadar var. Bir de aynı zamanda çocuklar da orda oyun oynuyolar başka yer olmadığı için. (...) Her şey bir arada oluyo Selamsızda.*" şeklinde tasvir etmektedir. Bu durumun Çingenerlerin alkol kullanımını daha görünür bir hale getirdiği ve olumsuz önyargıları beslediği de bulgular arasındadır.

Mahallenin yapılaşma öncesindeki alışkanlıklarını aktarırken Oğul (5) sokaklara taşan bu görünümü şöyle tasvir etmektedir: "*Daha önceden şimdi şu masayı düşünün yani elli masa böyle atılırdı. Mahallenin sokağında çalgılar gelirdi, cengiler gelirdi. Kadınlar otururlardı masaların başına iste börekler yaparlardı, zeytinyağlı dolmalar yapılırdı. Efendime söyleyim rakı içerlerdi, bira içerlerdi.*" Geçmişte evlerinin önünde içme olayının fiziki değişiklikler sonrasında "*arabalara taşındı*"ğını söyleyen Oğul (3) de "*yerleşik düzen değişince apartmanlarda erkeklerimiz evlerin içinde içmez oldu*" ve "*meyhane kültürü de kalktığı için dolayısıyla ne yapıyorlar araba patates soğan arabalarının arkalarını, arabalarını evlerinin önü gibi kullanıyorlar*" şeklindeki ifadeleriyle bu duruma dikkat çekmektedir.

Mahallenin kurulduğu dönemlere kadar varlığından söz edilen dergâh ve tekkeler günümüzde de aktif olarak işlevlerini sürdürmektedirler. Mahalle sakinlerinin de saygı duyduğu ve alkol kullanımının azalmasında faydası olduğuna inandığı bu mekânlar, ka-

tılımcıların ifadelerinde farklı biçimlerde yer almaktadır. Faydalı olduğuna inanan Baba (3) düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir: “*Dergâhlar kurulmaya başlandı. Bizim mahallemizde faydalı olmaya başladı. Hakikaten çok da güzel oldu.*” Dergâhlara giden herkesin tutarlı davranmadığını söyleyen Torun (1) gözlemlerinden hareketle çelişkileri şöyle açıklamaktadır: “*Benim mahallemde ben kaç kez yaşadım. Ben bugün hocayım diyip de yarın uyuşturucu satanı da ben çok gördüm.*”

3.5. Alkol Kullanımına Karşı Genel Yaklaşım

Katılımcıların kişisel bir tercih olarak nitelediği alkol kullanım alışkanlıkları yaş ve cinsiyete göre değişkenlik gösterebilmektedir. Erkeklerin alkol almaya başlama yaşı bazı toplumsal ön kabullere bağlı olarak kızlara göre daha önce olabildiği görülmektedir. Konuyla ilgili görüşlerini Kadın (3) şöyle ifade etmektedir: “*18 yaşından büyükse 16-17 yaşındaysa neden olmasın. Bu onun tercihidir. 9-10 yaşındaki bi insanda asla izin vermem.*” Bununla birlikte kadınların alkol kullanımlarının “*çok kısıtlı ve özel günlerde olduğu için*” bir yaş sınırı belirlemenin zor olduğunu, bunun bir diğer sebebinin de “*biraz saygı, biraz korku*” olabileceğini düşünmektedir.

Alkol kullanmaya başlama yaşı ailelerin tutumlarına göre değişmekle birlikte aileden gizli kullanma dönemi genellikle ergenliğe karşılık gelmektedir (Thatcher and Clark, 2008; Can, 2007). İlk deneyimini yaşadığında “*sekiz dokuz yaşlarında*” olduğunu belirten Dede (1)’ in oğlunun alkol kullanmaya başlama yaşı “*Ortaokuldan sonra...yaklaşık 15-16*”, torunun ise kendi ifadesiyle “*Küçük bi yaşta...13 yaşında kendi isteğim(y)le*” başladığını söylemektedir.

Alkol kullanımına başlama öyküleri analiz edildiğinde alkole başlama yaşı noktasında yıllar içinde bazı değişiklikler yaşandığının dillendirildiği de görülmektedir. Alkol kullanmaya başlama yaşının giderek düştüğünü belirten Oğul (3) süreci şöyle özetlemektedir: “*Doksanlı yıllarda gençlerin alkole başlama yaşı belirttiğim gibi on altı ve üzeri idi. Maalesef günümüzde daha da düşük olabiliyor.*” Kullanım yaşının düşmesinde ailenin rolüne dikkat çeken Oğul (5) ise “*erken yaşta başlayan bütün çocukların en büyük sebebi[nin] büyüklerini*” örnek almaları olduğunu düşünmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların da alkol kullanmaya başlama yaşları incelendiğinde benzer yaşlarda oldukları görülmekte, yaş aralığının 9 (Dede,1) ve 25 yaş -askerden sonra- (Baba, 5) arasında değiştiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Alkol kullandığı için dışlanmadığını söyleyen Baba (5), sebebini çevrelerinde alkol tüketen kişilerin çok sayıda olmasına bağlamaktadır. Fakat ebeveynlerin alkolün zararları hakkında “*sadece telkinde bulduklarını*” söylemektedir. Kendilerinden yaş olarak küçük birinin yanlarında alkol kullanmasını “*saygısızlık olarak*” değerlendiren Dede (2) “*benim yanımda içki içecek, kalkıcak mümkün mü*” şeklinde ifade ederken, Seyyar Satıcı (1) de gençlik dönemlerinde: “*mahallemizin büyükleri saat sekizden sonra gençler dışarda içki içecek ya da büyüğünün yanında kahveye giricek, elinde sigara içecek, kahvede oyun oynucak, bira alıp caddede içecek, kesinlikle büyüklerimiz döverdi.*” gibi tepkilerle

karşılandıklarını söylemekte, “[bugün] büyükler kalmadı, oyun oynarken bile sokakta içki içiliyor şu anda” sözleriyle de süreç içindeki değişimi özetlemektedir.

Genelde ebeveynlerin çocuklarının alkollü içecek kullanmalarından daha çok kullanım şekline müdahale ettiğini ifade eden Torun (1), yine kendi deneyimi üzerinden bu tepkiyi şöyle anlatmaktadır: “H. C. şurada burda içiyo demesinler. Bizim yanımızda istediğin kadar içebilirsin. Ama sapıtılmamak şartıyla...” Yine oğlunun dışarda alkol kullanmasını istemediği için “Oğlum sokakta içeceğine evde oturup içiyorum ben. Babayı örnek almiyican diye bi şey yok.” şeklinde düşünen Baba (4) ise genç bireylerin örnek alma riskini önemsemiyor görünmektedir. Torun (1) de kendi ailesindeki gözlemlerini şöyle paylaşmaktadır: “..Alkolden babamın yıkılışını da gördüm, amcamın burda çok sarhoş olduğunu da gördüm. Ya bunlar iyi bişi değil ama tadında içiyosa ne aala”

Erken dönem alkol kullanım deneyimlerini aile ve yakın çevresinden gizleme eğiliminde olan kullanıcıların olası tepkilerden uzak kalmak için farklı yöntemlere başvurdukları anlaşılmaktadır. Baba (1) ilk alkol almaya başladıkları dönemlerde kendi yöntemini şöyle ifade etmektedir: “Annemiz, babamız bizi görürse çok küçüküz, bize kızabilir derken giderdik marketten bir kutu kola alırdık, kutu kolayı yere dökerdik. Bi tane bira alırdık, içlerine döküp paylaşırdık ki bizimkiler bizi görsün, işte biz kola içiyoruz, bize kızmasınlar.”

Alkollü içecekleri kullanmaya başlama yaşı küçük olmasına rağmen, kendisinden daha küçük birinin alkol kullanmasına hoşgörü gösteremeyeceğini belirten Torun (1), tepkisini şu sözlerle ifade etmektedir: “Ama önüme 8-9 yaşındaki çocuk gelirse yani şiddet gösteririm anlamazsa. Önce anlatırım, anlamazsa şiddet gösteririm, onun anlayacağı dilde yani psikolojik şiddet uygulayarak söylerim.” “18 yaşına kadar” olan kullanımlara genel olarak tepkili yaklaşıldığını belirten Seyyar Satıcı (1) sonrası için “rahatlıkla içme, tabii ailemin gözü önünde değil ama yaşım tuttuğu için istediğim mekâna (...)” içmesinin sorun oluşturmadığını söylemektedir.

Alkollü içecek kullanımının yaygın olduğu anlaşılan mahallede katılımcıların genel algısının alkol tüketiminin normal olduğu yönünde olduğu görülmektedir. Mahalle ve diğer bölgelerde yaşayanların durumunu Seyyar Satıcı (2): “İçmeyen yok ki mahallemizde. Yani olumlu bi şekilde bakıyoruz biz buna. İçilmeyen Roman Mahallesi yok ki. Buna Van’dan Diyarbakır’a kadar bütün Roman mahallelerinde herkes içiyo. Valla yedi yirmi dört saat içiyoruz biz bunu. Bi özel günü yok bizim için. Yani içmediğimiz zaman özel bi gün oluyo. Normal günde beş tane içiyosak o günlerde 15 tane içiyoruz.” ifadeleriyle tasvir etmektedir. Bu ifadeler ve kullanıcıların bu yöndeki birbiriyle örtüşen beyanları alkol kullanımında genel yaklaşımın alkole başlama yaşında etkili olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Çingene alt kültüründe bazen saygı bazen de korkudan alkollü içecekleri ima etmek için onun yerine birtakım kelime ve ifadelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin, Oğul (3) “Alkolün literatürdeki adı bizde piizdir. Piiz bütün Roman camiasında içki içme” olarak anlaşıldığını aktarmaktadır. Alkolün kullanım miktarına göre “çakar keyf” daha

az, “*kafayı bulma*” ise daha fazla kullanımı ifade ettiği görülmektedir. Seyyar Satıcı (2) alkolü birinin ayıkmadan yeniden alkollü içecek almasını “*cilalama yapma*” şeklinde tarif etmektedir. Alkol veya diğer kimyasallar yoluyla kendinden geçme durumu için “*kafası güzel olma*”, alkol almak için gidilen ortamlar için “*haydi Abbas vakit tamam, kur bakalım çilingir sofrasını*”, sosyal ilişki ağları için “*hacı hacıyı Mekke’de, hoca hocayı tekkede, ibne ibneyi Dakka’da bulur.*” (Oğul, 4) gibi ifadelerin kullanıldığı ve bu ifadelerin Çingene alt kültüründe alkolle ilişkilendirilen yaygın ifadeler olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Alkollü içeceklerin kullanım sıklığı ve yaygınlığına etki eden sebepler sosyolojik ve kuramsal bir yaklaşımla analiz edildiğinde, Çingene alt kültüründe gelenek ve örflerle inşa edilmiş bir toplum yapısı öne çıkmaktadır. Günlük yaşantılarını ve toplumsal etkinliklerini geleneklerine göre düzenleyen Çingenelerin sosyal dokuyla bütünleşerek günümüze kadar devam eden alkol kullanım tutumları sonraki kuşaklara sosyal pekiştirme yoluyla aktarıldığı anlaşılmaktadır. Gelenek ve örfere olan bağlılık kültürlerinin nesiller boyu canlı kalması ve yaşaması açısından olumlu bir etken iken, alkolün zararlı kullanım biçimlerinin de sonraki kuşaklara aktarımı açısından Çingenelerin aleyhine bir etkiye sebep olmaktadır.

Konar-göçer bir topluluk olarak yüzyıllar boyu yaşamının getirdiği zorluklar, kendilerine yönelik önyargı ve ötekileştirici tutumlarla birleşince Çingenelerin yaşantılarında bugün de üstesinden gelmekte zorladıkları çeşitli problemlere sebep olmuştur. Karşı karşıya kaldıkları bu problemlerle baş etmede zaman zaman yetersizlik hissi yaşadıklarını kabul eden katılımcılar bu sorunlardan uzaklaşmak için alkol kullanmaya yönelebildiklerini dile getirmektedir. Bu geçici iyilik halinin uzun vade de kalıcı sorunlar getirdiğinin farkında olan katılımcılar, sağlıktan güvenliğe bir dizi problemin mahallelerinde yoğun bir şekilde görüldüğünü ifade etmektedirler. İşsizlik ve ekonomik problemler de bu süreçte eklenince yaşadıkları yerler birer “*getto*” ya dönüşebilmektedir.

Alkollü içeceklerin zamanla yeme-içme kültürünün bir parçası haline gelmesi ve toplumların geleneksel ritüellerinde sembolik anlamlar kazanması, Çingenelerin alkol kullanım tutumlarında da belirleyici olmuştur. Eğlenceye büyük önem veren Çingenelerin mutlu olmak amacıyla düzenledikleri etkinliklerde (düğün, sünnet, gelin hamamı, vd.) veya stresli durumlardan uzaklaşmak için alkol tüketmeyi bir davranış kalıbı haline getirmeleri, yeni kuşakların hem alkol kullanım tutumlarını etkilemiş hem de algı yanılmasına sebep olmuştur. Aynı durum yetişkinlerde ise alkol alma isteğini motive eden önemli bir etkene dönüşmüştür. Geleneklerle biçimlenen dışa kapalı toplumlarda bu ve benzeri algılar topluluk içi etkileşimin yoğunluğuna bağlı olarak Çingene alt kültür örneğinde olduğu gibi bir sosyal öğrenme modeli örneği göstermektedir.

Kültürel öğelerin yanında mahallenin fiziki koşulları Sosyal Öğrenme Kuramındaki pekiştiricilerle örtüşmektedir. Katılımcıların da belirttiği gibi mahallenin iskân yapısı

artan nüfusla birlikte değişmiş, az katlı bahçeli evlerin yerini zaman içinde çok katlı ve bitişik apartmanlar almıştır. Bu yapılaşma biçiminde yetişkinler için alkol alabilecekleri kapalı mekânların (bar, meyhane vd.) olmaması bireysel veya gruplar halinde halka açık yerlerde 7/24 alkol kullanımına sebep olmuştur. Benzer görüntülere sürekli maruz kalma dolayısıyla çocuk ve gençler sosyal öğrenme yoluyla erken dönem alkol deneyim riskine açık hale gelmiştir. Kentsel dönüşüm bekleyen mahallenin sosyal yaşam koşullarıyla birlikte dönüştürülmesi çevresel etkenlerden kaynaklanan olumsuzlukların minimize edilmesini destekleyebilir. Bu durum bu sorunları göz önünde bulundurularak yapılacak bir çalışmaya duyulan ihtiyacı da ortaya koymaktadır.

Alkol kullanımını azaltma veya hiç başlamama motivasyonlarını etkileyebilecek önemli etkenlerden biri de mahallede “*dergâh ve tekke*” olarak nitelendirilen ve mahalle sakinlerinin de saygı gösterdiği dini mekânlarda manevi yöntemlere dayalı çalışmaların daha programlı ve işlevsel bir hale getirilmesidir. Katılımcıların kendi deneyim ve ifadeleri analiz edildiğinde alkol kullanımına dini günlerde ara vermeleri, kullananları dışlayıcı ifade ve tutumlarda bulunmamaları gibi durumlar göz önüne alındığında alkol kullanımının zararları hakkında farkındalığın artırılabilmesi bakımından bu mekânlar olumlu bir işlev görme fonksiyonuna sahiptir. Alanında uzman eğitimcilerle birlikte bu yönde gerçekleştirilebilecek “*manevi eğitim*”ler bilgilenme ve bilinçlenmeyi destekleyebilir.

Kişinin içinde bulunduğu topluluğun alkol kullanımına karşı yaklaşımı ve alkol kullanım tutumlarını daha görünür yapan etkenler sosyal öğrenme yoluyla sonraki nesillere aktararak sürdürülmektedir. Bu risk etkenlerinin aza indirgenmesi ve yeni kuşakların alkolün zararlarından korunabilmesi için bulgularda ele alınan etkenleri daha kapsamlı ele alan çalışmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu amaçla araştırmada ortaya konulan etkenlerin Çingene alt kültürünün norm ve değerleriyle uyumlu bir şekilde ele alınıp, sorunun çözümüne yönelik yaklaşımların ilgili alanların uzmanlarıyla birlikte değerlendirilmesi daha kapsamlı ve etkili sonuçlar verecektir. Bu amaçla araştırma kuşaklar arası geçişe etki eden sosyal pekiştireçlere odaklanmış ve bu alandaki boşluğa sosyal bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamış olup sonraki çalışmalar için de bir kaynak niteliğindedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aksu, B. (2007). İzmit Romanlarının sosyo-ekonomik ve aile yapısının Kocaeli kent kültüründeki yeri. *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, 1*, 35-63.
- Ayhan, B. (2019). *Dünyanın ötekileri: Çingener*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Bandura, A. (2002). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Asian Journal of Social Psychology, 2*, 21- 41.
- Bircan, D. ve Gelişen, G., (2019). Kentsel dönüşüm ile sürdürülebilir kent önerileri ve Selamsız örneği. *Kent Akademisi, 12*(39), 501-519.
- Can, M. (2007). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinde görülen "madde bağımlılığı" alışkanlığı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çarpar, M. C. (2020). Sosyolojide iki temel niteliksel desen: Fenomenolojik ve etnografik araştırma. *The Journal of Social Science, 4*(8), 689-704.
- Doğan, H. (2016). İdeolojik bir kurgu ve ötekileştirme referansı olarak "İnsan doğası": Bartın Romanları örneği. *Antropoloji, (31)*, 141-158.
- Erbay, E., Oğuz, N., Yıldırım, B. ve Fırat, E. (2016). Alkol ve madde bağımlılığı olan bireylerin başa çıkma tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20*(3), 597-609.
- Erdem, G., Eke, C. Y., Ögel, K. ve Taner, S. (2006). Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Journal of Dependence, 7*, 111-116.
- Fırat, M. (2016). *Çingeneliği anlamının imkânı: Çingener üzerine sosyolojik bir araştırma (Malatya örneği)*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fraser, A. (2005). *Çingener*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Gezici Yalçın, M. (2017). *Göç psikolojisi*. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Kolukırık, S. (2009). *Dünden bugüne çingenerler, kültür-kimlik-dil-tarih*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Marushiakova, E. and Popov, V. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerler*. İstanbul: Homer Yayınları.
- Santor, D., Messervey, D. and Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence, 29*, 163-182.
- Selçuk, B. ve Aydoğdu, İ. (2014). Kentsel dönüşüm üzerine düşünceler: Kazanım mı kayıp mı? *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15*(2), 33-53.

- Şencan, F. ve Canatan, K. (2021). Göç ve kente uyum süreçlerinde madde kullanan ergenlerin bağımlılık tipolojileri. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 11(2), 149-172.
- Thatcher, D. L. and Clark, D. B. (2008). Adolescents at risk for substance use disorders: Role of psychological dysregulation. *Endophenotypes, and environmental influences. Alcohol Research & Health*, 31(2), 168.
- Yanıkdağ, T. (2021). Türkiye’de Romanlar ve alt kimlik grupları: Etno-dilsel farklılıkların kimliğe yansımaları. *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 57-76.

Etik Kurul Kararı

 T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurulu

Sayı :33117789/044/55518
Konu :Anketler

MESLEK YÜKSEK OKULLARI
(BİNGÖL SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU MÜDÜRLÜĞÜ)

İlgi : Bingöl Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü'nün 24.03.2022 tarihli ve 55504 sayılı yazısı.

Bingöl Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü tarafından Kurulumuza sunulan "alkol kullanımının kuşaklararası geçişinde rol alan sosyal etkenler; selami ali (selamsız) çingeneleri örneği" isimli araştırma Kurulumuz tarafından etik yönden değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda; söz konusu anket çalışmasının Üniversitemiz Etik Kurul Yönergesi ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve araştırma etiği açısından "UYGUN OLDUĞUNA" oy birliği ile karar verilmiştir.

e-İmza
Prof. Dr. Mustafa AGÂH
Kurul Başkanı

e-İmza
Prof. Dr. Emin ERKAN
Oye

e-İmza
Prof. Dr. Nusretin BOLELLİ
Oye

e-İmza
Prof. Dr. Hamza ALTIN
Oye

e-İmza
Prof. Dr. Saat PATİR
Oye

e-İmza
Prof. Dr. Hâkmet TAN
Oye

e-İmza
Prof. Dr. Yapar BAŞ
Oye

e-İmza
Arş. Gör. Fatma ARVAS
Raportör

EK :
İlgi yazı (6 Sayfa)

24.03.2022 Kur. Bşk

Prof. Dr. M.AGÂH